

Väestöntutkimusta Unkarissa

Valtiot. tri PAAVO PIEPPONEN *)

Väestöpoliittinen Tutkimuslaitos

1950-luvun lopulla heräsi useissa Itä-Euroopan maissa vilkas kiinnostus väestöntutkimukseen. Tämä tapahtui erityisesti Unkarissa, Jugoslaviassa, Tšekkoslovakiassa ja Puolassa. Näissä maissa ilmestyy väestöntutkimukselle omistettu tieteellinen aikakauslehti, joista vanhin on unkarilainen Demográfia. Väestöntutkimuksen tämän hetkiseen laajuuteen nähden Unkari onkin ensimmäisellä tilalla sosialististen maitten joukossa.

Väestötilastot

Väestöntutkimus tarvitsee runsaasti väestön tilaa ja väestönmuutoksia koskevaa tilastomateriaalia. Useimmiten tähän tarkoitukseen käytetään virallisia tilastoja. Unkarissa kehitettiin virallista tilastoa 1940-luvun lopulla ja 1950-luvun alussa. Tällöin mm. väestönmuutoksia koskevassa tilastoinnissa toteutettiin hajasijoitus siten, että lääneihin perustettiin omat tilastovirastot, joista tiedot lähetetään keskusvirastoon. Tietojen käsittelyssä toteutettiin samanaikaisesti mekanisointi. Maassamuuttoa koskeva tilastointi sai alkunsa myös 1950-luvun puolivälissä. Tällä hetkellä väestöä koskevat tilastot ovatkin Unkarissa yksityiskohtaiset, luotettavat ja nopeasti julkaistut. Täten eräs väestöntutkimuksen edellytys, tilastomateriaali, on olemassa.

Jo samanaikaisesti kun väestötilastoja kehitettiin suoritettiin Unkarin tilastollisessa päätoimistossa lukuisia sekä ana-

lyyttisiä että metodologisia tutkimuksia. Tällöin tutkittiin mm. naisten hedelmällisyyttä, syntyvyyden säännöstelyä, perhesuunnittelua ja avioerojen syitä. Aineistot koottiin haastatteluin tai kyselylomaketta käyttäen. Tutkimusten tulokset julkaistiin joko kirjoina tai aikakauslehdissä.

Demográfia

Demografisen tutkimuksen merkittävä virstanpylväs sivuutettiin vuonna 1958, jolloin Demográfia -niminen lehti alkoi ilmestyä. Sen julkaisijana toimi aluksi tilastollinen päätoimisto. Jo ensimmäisestä numerosta alkaen on lehdessä julkaistu venäjän- ja englanninkielinen tiivistelmä artikkeleista. Seuraavana vuonna lisättiin vielä taulukoihin ja kuvioihin käännökset, niin että lehden käyttö tuli mahdolliseksi laajemminkin piireissä. Lehti sisältää tutkielmia, katsauksia sekä tiedonantojen osastossa uutisia ja kirjallisuusarvosteluja. Lehden painos on tätä nykyä noin 900 kappaletta. Osa siitä jaetaan vaihtokappaleina ulkomaisiin tutkimuslaitoksiin ja kirjastoihin. Niinpä Väestöpoliittisen Tutkimuslaitoksen kirjastossa on lehti lähes täydellisenä.

Väestökomitea

Unkarissa kuten muissakin sosialistisissa maissa tiedeakatemialla on huomattava merkitys tieteellisen tutkimuksen koordinoinnissa, suorittamisessa ja valvonnassa. Tämä tapahtuu mm. komiteoiden välityksellä. Unkariin perustettiin vuonna 1960 pysyvä väestökomitea. Tämän komitean

*) Valtion suomalais-unkarilaisen kulttuurikomitean myöntämä stipendi antoi tekijälle mahdollisuuden perehtyä aiheeseen Unkarissa.

tehtävänä on väestöntutkimuksen koordinointi väestöpolitiikan, taloudellisen ja terveydenhoidon suunnittelun kanssa sekä tutkimustyön suunnittelu ja kehittäminen, Komiteassa on väestötieteen lisäksi edustettuina lukuisia aloja kuten taloustiede, yhteiskuntasuunnittelu, oikeustiede, historia, etnologia, maantiede, matematiikka, biologia, antropologia, kansanterveys ja lääketiede.

Komitea on saanut tehtäväkseen väestöntutkimuksen koordinoinnin ja johdon, luentojen ja konferenssien järjestämisen, julkaisu toiminnan kehittämisen ja kansainvälisen tieteellisen toiminnan järjestämisen. Komitean puheenjohtajana on ollut alusta alkaen tilastollisen päätoimiston pääjohtaja, professori György Péter ja sihteerinä saman toimiston varapääjohtaja, tri Egon Szabady. Komitea on jakaantunut useihin työryhmiin, jotka järjestävät esitelmätilaisuuksia ja keskusteluja ajankohtaisista demografisista kysymyksistä. Komitea ja tilastollinen päätoimisto ovat järjestäneet kaksi kansainvälistä symposiumia Unkarissa. Vuoden 1962 symposiumissa olivat aiheina perheen koko ja hedelmällisyys, hedelmällisyyden ennustaminen ja sen kansainvälinen vertailu, sosiaalinen kerrostuneisuus ja sen vaikutukset, maaseudun ja kaupunkien demografiset eroavuudet, muuttoliikkeen rakenteelliset muutokset sekä avioliiton ja avioeron sosiaalis-ammattilliset piirteet. Symposiumissa pidetyt esitelmät ja keskustelut on julkaistu englanninkielisenä kirjana (*Studies on Fertility and Social Mobility*, toim. Egon Szabady, Budabest 1964). Vuonna 1965 järjestettiin toinen kansainvälinen symposium välittömästi Belgradissa pidetyn YK:n väestökongressin jälkeen. Tässä symposiumissa, johon osallistui noin 40 ulkomaalaista useista Euroopan maista ja Yhdysvalloista, käsiteltiin hedelmällisyyden, perhesuunnittelun ja väestönkehityksen ongelmia.

Kansainvälisten yhteyksien solmimista pidetään tärkeänä. Komitea on kutsunut useita ulkomaisia luennoitsijoita vieraakseen. Mm. ruotsalainen Tore Dalenius piti syyskuussa 1965 kaksi esitelmää tilas-

tollisessa päätoimistossa. Samoin ovat monet unkarilaiset osallistuneet kansainvälisiin konferensseihin, kokouksiin sekä vierailleet ulkomailla tutkimuslaitoksissa.

Väestöntutkimusryhmä

Eräs merkittävimmistä tiedeakatemia ja väestökomitean aikaansaannoksista on väestöntutkimusryhmän perustaminen vuonna 1962. Tämä katsottiin välttämättömäksi, koska jatkuvasti kasvavaa tutkimustarvetta ei voitu tyydyttää enää silloisin mahdollisuuksin. Tutkimusryhmän tehtävänä on suorittaa eri ministeriöiden ja virastojen sekä tieteellisten laitosten tarvitsemia tutkimuksia sekä selvittää monia tutkimuksen metodeja koskevia ongelmia ja kehittää uusia menetelmiä. Siten sillä on kaksinkertainen tehtävä: sen tulee tutkia ja analysoida suunnitteluun, erityisesti pitkän tähtäyksen suunnitteluun liittyviä demografisia kysymyksiä sekä toisaalta suorittaa demografista perustutkimusta alueilla, joihin demografien kiinnostus ulkomaillakin kohdistuu. Se on läheisessä yhteistyössä valtakunnansuunnittelutoimiston, opetusministeriön, työministeriön ja terveysministeriön kanssa suorittaen näiden toimeksiannosta tutkimuksia ja selvityksiä.

Tutkimusryhmä kuuluu osana tilastolliseen päätoimistoon muodostaen kuitenkin itsenäisen toiminnallisen yksikön. Suurimman osan tarvitsemistaan varoista ryhmä saa päätoimistosta, mutta osittain rahoittaa myöskin tiedeakatemia sen toimintaa. Lisäksi tutkimusryhmä saa korvauksen tutkimuksista, jotka se suorittaa ministeriöiden tai muiden toimeksiannosta. Tutkimusryhmän asemaa voitaisiin ehkä luonnehtia sanomalla, että se hallinnollisesti liittyy läheisesti tilastolliseen päätoimistoon mutta henkisesti tiedeakatemiaan väestökomitean välityksellä.

Tutkimusryhmään kuuluu toistakymmentä tutkijaa. Lisäksi se käyttää ulkopuolista asiantuntija-apua. Tutkimusryhmän johtajana on tri Szabady, joka on myös, kuten sanottu, tilastollisen pää-

toimiston varapääjohtaja ja väestökomitean sihteeri. Näin ollen ryhmällä on läheinen yhteys elimiin, jotka sen toimintaa rahoittavat ja valvovat. Tutkimusryhmän tieteellinen sihteeri laatii vuosittain toimintasuunnitelman saatuaan tutkijoiden ja ulkopuolisten tekemät ehdotukset ja lähettää sen tiedeakatemiaan hyväksyttäväksi. Näin ollen on tutkijoilla mahdollisuus vaikuttaa ryhmän tutkimusohjelmaan.

Siitä huolimatta että Unkarissa on tällä hetkellä 20—30 tutkijaa, joista toistakymmentä suorittaa yksinomaan tutkimustyötä muiden harjoittaessa tutkimusta virkansa ohella, ei suoranaista demografian yliopisto-opetusta ole. Tilastotieteen opetuksen yhteydessä tosin annetaan demografian perusopetusta. Väestötieteen yliopisto-opintojen järjestäminen on kuitenkin vireillä. Tutkimusryhmän jäsenillä on yliopistollinen loppututkinto, mutta muita tarkempia vaatimuksia ei ole asetettu. Joukossa onkin eri alojen edustajia kuten taloustieteilijöitä, matemaatikkoja, lakimiehiä, joiden koulutukseen kuuluu talous- ja tilastotiedettä, sekä biologeja jne. Yhtä lukuunottamatta kaikki muut tutkimusryhmän jäsenet ovat ennen ryhmään liittymistä toimineet tilastollisessa päätoimistossa ja siellä opineet käytännössä tilastoinnin ja tutkimuksen perusteet. Jokaisen on sitten täytynyt opiskella demografiaa työnsä yhteydessä.

Julkaisut

Tutkimustulokset julkaistaan useimmiten *Demográfia*-lehdessä, jonka toimitustyön tutkimusryhmä suorittaa. Ryhmällä on myös oma julkaisusarja, jossa tähän mennessä on ilmestynyt kuusi tutkimusta. Nämä ovat etupäässä metodologisia tutkimuksia ja selvityksiä, joissa on runsaasti taulukkoaineistoa. Useihin niteisiin kuuluu myös englanninkielinen selostus. Myös muissa tieteellisissä lehdissä voidaan tutkielmat julkaista tai sitten ne liitetään omana lukuna johonkin laajempaan teokseen. Tutkimustulosten julkaisemismahdollisuudet ovat ilmeisen hyvät, sillä

Unkarissa ilmestyy lisäksi historiallisen demografian vuosikirja, tilastollinen aikakauslehti jne.

Lähinnä opetuksellisia päämääriä silmällä pitäen on laadittu käsikirjanluontoinen »Johdatus väestötieteeseen», joka ilmestyi 1964 (*Bevezetés a demográfiába*, Budapest 1964, toim. Egon Szabady, 610 s.) Teokseen on kaikkiaan 14 henkilöä kirjoittanut demografian eri aloilta. Kirja sisältää lukuisia taulukoita, joista useimmat ovat vuodelta 1960. Työn alaisena on myös monikielisen väestötieteen sanakirjan unkarilaisen laitoksen laatiminen.

Tutkimusaiheet

Väestöntutkimuksen viimeaikaisista, vireillä olevista ja suunnitelluista tutkimuksista osa liittyy taloudelliseen ja sosiaaliseen suunnitteluun, osa on puhtaasti demografista tutkimusta. Unkarilaiset ovat oivaltaneet, että myös soveltava tutkimus vaatii perustutkimusta ja metodien kehittämistä.

Sosiaalista mobiliteettia koskeva tutkimus, joka suoritettiin ryhmätyönä, on saatu äskettäin päätökseen. Tässä tutkimuksessa selviteltiin sosiaalista mobiliteettia sukupolvien välisenä ja yksilön kohdalla tapahtuvana ilmiönä. Budapestissa, maaseutukaupungeissa ja maaseudulla suoritettiin useita tuhansia haastatteluja. Äskettäin on myös saatu päätökseen tutkimus korkeakoulututkimuksen suoritaneiden demografisesta rakenteesta.

Lähinnä käytännöllisiä päämääriä silmälläpitäen on suoritettu lukuisia väestöennusteita. Näistä mainittakoon alueellinen väestöennuste, perhe- ja ruokakuntaennuste, teknillisen henkilökunnan tarjontaennuste sekä hedelmällisyyden tulevaa kehitystä koskeva tutkimus.

Viimeksi mainittuun tutkimukseen liittyy tutkimus syntyvyyden säännöstelystä ja perhesuunnittelusta, joka suoritetaan myös Englannissa, Tanskassa ja Kreikassa. Tämän tutkimuksen tuloksia käytetään pyrittäessä ennustamaan hedelmällisyyden kehitystä vastaisuudessa. Hedelmällisyyteen ja perheeseen liittyy myös vuonna 1966 aloitettava tutkimus syntyvyyden

säännöstelyn uusien menetelmien (kohdun sisäisten ehkäisyvälineiden) tehokkuudesta. Tutkimus suoritetaan niiden parissa, jotka ottavat käytäntöön uuden menetelmän ja jatkunee useita vuosia.

Avioitumista tutkitaan valitsemalla 10 %:n otos vuonna 1966 solmittavista avioliitoista. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää puolisoiden sosiaalinen tausta sekä ne taloudelliset olosuhteet, joissa aviopuolisot perhettä perustaessaan ovat. Perhettä koskee myös tutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää perheen koostumuksessa tapahtuneita muutoksia v:sta 1960 vuoteen 1963. Tämän tutkimuksen aineistona käytetään vuoden 1963 pienoisväestönlaskenta-aineistoa (1 %:n näyte väestöstä). Avioliittoa, perhettä ja hedelmällisyyttä koskevien tutkimusten sarjaan liittyy vielä Princetonin yliopiston kanssa yhteistyössä tehtävä tutkimus hedelmällisyyden muutoksista Itä-Euroopan maissa viime vuosisadan lopulta alkaen.

Tutkimusryhmässä on suoritettu ja suoritetaan edelleen runsaasti väestöhistoriallista tutkimusta. Äskettäin on saatu päätökseen tutkimus ensimmäisestä koleraepidemiasta Unkarissa 1831—32. Viireillä on tutkimus, jossa pyritään konstruoimaan väestöllisiä aikasarjoja vuodesta 1828 lähtien seurakuntien vanhoista rekistereistä. Vielä tätäkin vanhempia arkistoja tutkitaan laskettaessa kuolleisuus- ja eloonjäämistauluja 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta.

Tutkimusryhmän lähiajan ohjelmaan kuuluu myös alkoholismia, väestön biometrisia ominaisuuksia, skitsofreenisten vanhempien vaikutusta lapsiin sekä eristyneissä yhdyskunnissa asuvia koskevat tutkimukset. Tutkimustyön lisäksi on ryhmässä koottu Unkarin väestötieteen bibliografia vuosilta 1945—64, mikä ilmentyytään tulee antamaan täydellisemmän kuvan Unkarin väestöntutkimuksen aiheista.

Kuten sanottu harjoitetaan väestöntutkimusta myös väestöntutkimusryhmän ulkopuolella erityisesti tilastollisessa päätoimistossa. Niinpä siellä on tutkittu väestön kehitystä ja hedelmällisyyttä, abortteja ja niiden terveydellisiä vaikutuksia, kuolemansyitä sekä eläkeläisiä, vanhainkodeissa asuvia ja itsemurhia. Sosiologinen tutkimus on muutoin keskitetty erityiseen sosiologian tutkimusryhmään, joka niinkään toimii tiedeakatemian alaisena.

Mahdollisuudet käyttää tietokoneita tutkimustyössä ovat olemassa. Unkarissa on toiminnassa valtion tietokonekeskus, joka suorittaa tutkimus- ja muiden laitosten tarvitsemia tehtäviä käyttäen mm. venäläisiä tietokoneita. Myös väestöntutkimusryhmä on käyttänyt näitä pääasiassa kahta tarkoitusta varten. Ensimmäinen tutkimusryhmässä on suoritettu laskelmia väestön keskittymisestä Unkarissa eri ajankohtina ja tietokoneilla on laskettu väestönkeskittymiskäyrät. Toiseksi tietokoneilla on laskettu vuoden 1963 pienoisväestönlaskennan otantasuunnitelmat. Sitä vastoin tietokoneita ei ole käytetty väestöennusteissa, vaan ne on suoritettu käsin laskemalla. On mahdollista, että Itä-Euroopan maita koskevassa hedelmällisyystutkimuksessa käytetään tietokoneita ja samoin ehkä suunnitteilla olevassa alueellisessa hedelmällisyystutkimuksessa, jossa käytettäneen faktorianalyysejä.

Unkarilaisten saavutukset väestöntutkimuksen alalla on jo huomattu maan rajojen ulkopuolella. Niinpä unkarilaisia on käytetty erilaisissa YK:n tehtävissä kehitysmaissa. Yhteistyö ja vuorovaikutus monien maiden yliopistojen ja tutkimuslaitosten kanssa on vilkasta. Ilmeistä on, että Budapestista tulee vahva väestöntutkimuksen keskus, jonne lähdetään tietoja saamaan ja josta lähdetään tietoja levittämään.